

Карпіцький М. М.

*доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри здоров'я тварин і екології
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
м. Київ, Україна*

Філь Ю. С.

*кандидат історичних наук,
молодший науковий співробітник
Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

РЕЛІГІЙНО-ЕТИЧНИЙ ПАРАДОКС У МАГАБГАРАТІ У КОНТЕКСТІ ІНДІЙСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ ТРАДИЦІЇ

«Сатья» у ведичній традиції це істина, правдивість, і означає не лише етичну чесноту, а також і сутність речей. Таке поєднання етичного й онтологічного сенсу пов'язане з давньоведійським ритуалом, що встановлював зв'язок людей і богів та мав космічну силу, тобто він утілював вищий духовний закон – *риту*, і завдяки цьому впорядковував космос. Тому слово, яке вимовлялося в ритуалі, мало силу. Ця сила полягала в онтологічному розумінні правдивості слова. В упанішадах всі елементи ритуалу почали розумітися як елементи духовної практики. Вони репрезентують сили, які розкривають єдність мікро- і макрокосмосу на основі абсолютної реальності, і правдивість – це засіб досягнення цієї реальності. У цьому контексті брехня як заперечення прояву абсолютної реальності в слові також набуває онтологічного характеру. Тому брехня для давніх аріїв була неприйнятною не тільки в етичному, а й у релігійному та онтологічному сенсі.

Такому розумінню суперечить низка сюжетів з Магабгарати, де Кришна, тобто сам Бог, підштовхує героїв використовувати брехню для перемоги у війні. Однак Бог не може брехати, бо це поставило б під сумнів одкровення Бога, священні писання, ритуал і сам світопорядок. Зокрема, в одному з епізодів Магабгарати Юдгіштхіра, дотримуючись підказки Кришни, каже Дроні, що вбив слона Ашваттхамана. Юдгіштхіра навмисно тихо вимовляє слово «слон» так, щоб Дрона подумав, що йдеться про його сина Ашваттхамана. У результаті Дрона

занепав духом і загинув на полі бою. Формально Юдгіштхіра не збрехав, проте він цілеспрямовано ввів в оману Дрону. З цього епізоду видно, що Дрона впевнений, що Юдгіштхіра не брехатиме, і сам Юдгіштхіра не наважується вимовити слова, які формально були б неправдою, тому вдається до виверту. Тобто сила правдивого слова не ставиться під сумнів жодним учасником цього епізоду. Тоді чому Кришна, який силою правдивого слова підтримує весь світ, підштовхнув Юдгіштхіру до брехні, нехай і з використанням такого виверту?

Є й інші епізоди Магабгарати, в яких Кришна використовував незнання для своїх цілей, щоб відкрити певну лінію розвитку подій, тобто реалізувати певний сюжет історії. Хоч Кришна ніде не вимовляє неправдивих висловлювань, проте використовує незнання людей, тобто спрямовує їх так, щоб вони помилялися, що можна оцінити як використання неправди, нехай навіть з погляду відповідності фактам слово Кришни лишається істинним. Щоб зрозуміти цей парадокс, треба врахувати, чим відрізняється індійська культурна картина світу від християнської. З погляду християнства світ у стані хвороби, тому що людина скоїла первородний гріх. Людина мала свободу волі, але розпорядилася нею неправильно, і через її вільний вибір увесь світ перейшов у неправильний стан, обумовлений гріховною природою. Це проявляється в тому, що всі страждають і помирають, проте страждання за первородний гріх, який проявляється як сукупний гріх усіх людей, розподіляється між ними випадково, і в цьому проявляється трагізм людського існування, який не можна раціонально виправдати. За цей трагічний стан відповідальні всі люди, вони самі вільно чинять зло, і не можна на Бога перекладати відповідальність за дії людей. Це виключає будь-яке уявлення про те, що Бог може утримувати людину в гріховному стані через обман. Однак Кришна не просто підштовхнув Юдгіштхіру до обману Дрони, він зафіксував у цьому обмані обумовленість подіями, з яких починається *калі-юга* – епоха воєн і духовного занепаду.

Тут потрібно враховувати відмінність у культурному контексті розуміння. У християнському розумінні між створеним світом і Богом онтологічна прірва, а у ведичному розумінні зовнішній світ – це теж енергія Бога, яка невіддільна від самого Бога. Усі *гуни* світу, не тільки *саттва* і *радžas*, а навіть *тамас*, який проявляється у формі невігластва людей, також є енергією Кришни. Недосконалий стан світу – це не результат помилки людини, а саме той стан, який від початку відповідав задуму Творця. Однак мета Бога не в тому, щоб покарати людей, а в тому, щоб створити такий світ, який відповідав би спрямованості волі людей. Люди – теж енергії Бога, які знайшли свою

суб'єктність. Тобто енергія Кришни може мати свою окрему суб'єктність, і в цьому принципова відмінність ведичної традиції від християнства, де стверджується, що енергія Бога сама собою завжди безособова і не може стати ні суб'єктом, ні об'єктом.

Для християнина недосконалість світу – це трагедія відпадання від Бога, а для носія індійської духовної традиції недосконалість світу – це прояв тієї можливості, яку Бог надає душі, а саме, можливість існувати в різних станах і в різних світах. *Авід'я*, тобто невідання, стає умовою існування душі в такому зовнішньому світі, який створив для неї Бог. Завдяки цьому душа може існувати не тільки як людина, а і як тварина або інші істоти. З погляду Бога це справедливо, бо зовнішній світ відповідає спрямованості душі. Тому страждання і недосконалість світу – це не трагедія, а природний стан. Якщо душа буде спрямована на Бога, то здобуде повноту істини, якщо на щось інше, то Бог створить для неї такий світ, у якому вона зможе це отримати. Бо зовнішній стан світу – це не результат гріхопадіння, а один із проявів Бога.

Священні писання, які втілюють одкровення Кришни, вічні, як вважають його віддані, але також містять сюжети, які розкриваються в циклічній історії. Сюжети повторюються, проте через свободу волі виникають відмінності в їхній реалізації, що не порушує загальної логіки розвитку. Кришна містить у вічності всі можливі сюжети й може підштовхувати історію до їх реалізації. Тут можна побачити суперечність. З одного боку, історія ґрунтується на вищій істині, що зафіксована у вічних священних писаннях, з іншого – розмаїття сюжетних ліній в історії реалізується завдяки тому, що люди перебувають в *авід'ї*, тобто в невіданні. Ця суперечність розв'язується, якщо ми розмежуємо логіку одкровення і логіку творіння.

Логіка одкровення дає змогу зрозуміти вічну істину, а логіка творіння дає змогу зрозуміти, як *авід'я* реалізує здатність сприймати світ різноманітно, яка є даром Кришни. У Магабгараті показано як Кришна створює нові сюжетні лінії, використовуючи незнання. Це є *ліла*, тобто гра Кришни, яка передбачає використання незнання людей, щоб відповідно до логіки творення реалізувати одну з сюжетних ліній, що вже міститься в одкровенні вічних писань.

Без *авід'ї* не було б розмаїття світу, і в цьому сенсі весь наш різноманітний світ – це введення в оману. Отже, коли Кришні потрібно відкрити нову сюжетну лінію, він також вводить в оману, як це в епізоді про обман Дрони. Перед Дроною був вибір, або бути спрямованим на Бога, і тоді він не був би введений в оману, або бути спрямованим на різноманітність зовнішнього світу, яка відкривається через реалізацію нових сюжетних ліній історії. Дрона міг обрати шлях брагмана, стати сан'ясі, і тоді просто не виникло б ситуації, в якій його

обдурили. Але Дрона сам обрав шлях активної участі в подіях світу, а Кришна використав зовнішні обставини, щоб спрямувати ці події певним річищем, підштовхнувши Юдгіштхіру до обману. Цей епізод показує, як існування світу на підставі *avid'ї* відображається в конкретній ситуації. Тут Кришна не порушив свого слова правди, проте створив таку ситуацію, в якій через невігластво Дрони розкривається певна сюжетна лінія. Тобто Кришна вводить в оману героїв Магабгарати так, щоб відкрити таку сюжетну лінію, яка адекватна спрямованості їхньої душі. Отже, безпосередня спрямованість на Кришну реалізується відповідно до логіки одкровення і веде до звільнення, а спрямованість на розмаїття зовнішнього світу реалізується відповідно до логіки творення і веде до виникнення нових сюжетних ліній історії. Якщо вайшнав довіряє Кришні, то відповідно до логіки одкровення сприймає кожне його слово як справжнє буття, яке відкриває вищу реальність і тому не може бути брехнею. Однак якщо людина спрямована на розмаїття світу, то відповідно до логіки творення сприймає слово істини так, щоб з усього розмаїття світу вибрати той варіант, який адекватний спрямованості її волі. Однак реалізація цієї спрямованості волі у відповідній сюжетній лінії може сприйматися як введення в оману.

Така творча здатність створювати нові сюжетні лінії належить тільки Богові, а не людям, тому люди зі своєї волі не повинні використовувати введення в оману. Оскільки люди не мають здатності творити, то через брехню вони можуть створити лише найгірший варіант того світу, який уже мають. Коли Кришна вводить в оману, то створює новий варіант розвитку світу, а коли людина вводить в оману, то тільки спотворює той варіант розвитку історії, який уже є. Тому людина не має права наслідувати логіку творіння, інакше кажучи, поведінка Кришни в цьому випадку не може бути зразком поведінки для людини, бо в діях людини логіка творіння неминуче перетвориться на логіку деградації. Невігластво створює реальність нижчого онтологічного статусу. Кришна вводить в оману, щоб створити реальність нижчого онтологічного рівня, яка відповідає рівню людини. Ця реальність не деградує, бо Кришна продовжує її підтримувати. Якщо ж людина вводить в оману, то створює реальність ще нижчого рівня, яку не здатна підтримувати. Тому брехня неминуче веде до деградації.

У контексті християнського світорозуміння Бог творить світ досконалим відповідно до логіки одкровення, а недосконалим світ став через гріхопадіння людини, тому тут логіка творення повністю збігається з логікою одкровення. З цієї причини сюжети Магабгарати, в яких Кришна підштовхує до брехні, природно сприйматимуться

представниками ведичної традиції, тоді як представники християнської традиції вбачатимуть у них суперечність. Отже, Магабгарату можна адекватно зрозуміти лише в контексті індійської культурної й духовної традиції.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-356-2-12>

Коровасько П. О.

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти факультету історії і права
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна*

Ямпольська Л. М.

*кандидат історичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри всесвітньої історії
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна*

ПРЕДЗУМІ: ФЕНОМЕН НАТІЛЬНОГО ЖИВОПISУ ЯПОНІЇ

Тенденції сучасного світу диктують свободу самовираження як у внутрішніх, так і зовнішніх проявах, одним із таких є мистецтво татуювання. Воно має низку течій і напрямків, що відрізняються як технікою нанесення, так і смисловим наповненням. Проте в той час, коли татуювання майже по всьому світу вважається мистецтвом і в низці країн проходять спеціалізовані виставки, Японія майорить заборонами стосовно демонстрації іредзумі, що в перекладі з японської означає «вводити туш» [1]. Банери з подібним табу можна побачити в громадських купальнях, спортивних залах і басейнах; більше того, шанс вдалого працевлаштування з наявністю тату різко скорочується. Що спричинило такий вплив на формування ставлення громадськості до татуювання в Японії в той час, коли загальна тенденція свідчить про зацікавленість людей у техниках, що наслідують мистецтво саме японських майстрів?